

Chránime prírodu a krajinu pre ľudí alebo pred ľuďmi?

Peter URBAN

Katedra biológie a ekológie, Fakulta prírodných vied UMB, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica; Peter.Urban@umb.sk

XXIII. Ročník konferencie „**Krajina – človek – kultúra**“, Banská Bystrica, 30. – 31. mája 2019

Postrehy z CHKO Poľana a Štiavnické vrchy

Príroda

- ✓ reálny svet, ktorý nás obklopuje a na vzniku ktorého nemal človek podiel, ale je na ňom existenčne závislý

(Konferencia OSN o životnom prostredí človeka, Stockholm, 1972)

Krajina

- ✓ životný priestor, skladajúci sa z prírodných prvkov a ľudských výtvorov

(Konferencia OSN o životnom prostredí človeka, Stockholm, 1972)

Google

- ✓ **Nature:** 5 190 000 000 (0,58 s)
- ✓ **Landscape:** 2 780 000 000 (0,59 s)
- ✓ **Nature protection:** 1 520 000 000 (0,56 s)
- ✓ **Landscape protection:** 639 000 000 (0,36 s)
- ✓ **Biodiversity:** 77 700 000 (0,36 s)
- ✓ **Donald Trump:** 1 020 000 000 (0,57 s)
- ✓ **Banská Bystrica:** 38 400 000 (0,62 s)

Prečo táto téma?

Návštevný poriadok TANAP-u

Návštevný poriadok TANAP-u

- ✓ TANAP má nový návštevný poriadok, nepáči sa horolezcom, vodákam ani psíčkarom
- ✓ V Tatrách pripravujú nový návštevný poriadok. Čelí ale obrovskej kritike
- ✓ Nový návštevný poriadok TANAP-u vyvolal vlnu kritiky
- ✓ Navrhovaný Návštevný poriadok TANAPu je príliš prísny

Ochrana prírody

v súčasnosti na Slovensku celkom určite vyrovná napríklad:

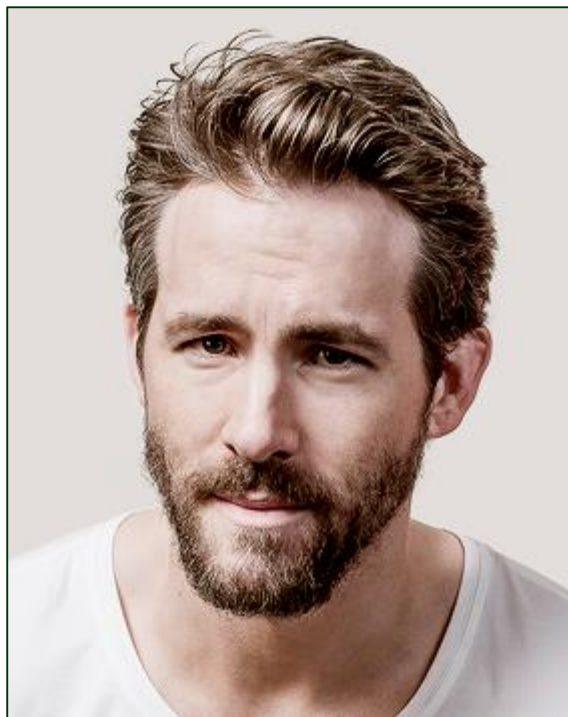
politike

športu

Ochrana prírody

v dámskej spoločnosti
pánom

v pánskej spoločnosti
dámam

Ochrana prírody

mnoho ľudí si myslí, že sa do ochrany prírody veľmi dobre rozumie, a preto sa k nej môžu kedykoľvek a na akomkoľvek fóre „fundovane“ vyjadrovať

Ochrana prírody

mnoho ľudí si myslí, že sa do ochrany prírody veľmi dobre rozumie, a preto sa k nej môžu kedykoľvek a na akomkoľvek fóre „fundovane“ vyjadrovať

Ochrana prírody

Podstatné je stanoviť si priority pre ochranu prírody a krajiny

Dôležité je zodpovedať si tri základné otázky:

- 1) Čo je potrebné chrániť?
- 2) Kde je to potrebné chrániť?
- 3) Ako je to potrebné chrániť?

Ochrana prírody

Ochrana prírody a biodiverzity:

mimoriadne zložitá problematika najmä v tom, že

musí byť efektívna tak v **kontexte vedeckom** (napr. ako efektívne a účinne chrániť biodiverzitu)

i **normatívnom** (napr. ktorú zložku biodiverzity chrániť a prečo) (napr. MARIS & BÉCHET 2010)

Čo chrániť?

Ochrana přírody

- ✓ prvním a prirodzeným dôvodom ochrany – prírody aj krajiny – je **kritérium hodnoty**: vzácnosť, významnosť, jedinečnosť a autenticita,
- ✓ druhým dôvodom je **užitočnosť**,
- ✓ ďalším dôvodom je **kritérium ohrozenosti**: riziko straty týchto hodnôt

Ochrana přírody

Pět hlavných etáp vývoja ochrany prírody a krajiny ako odboru:

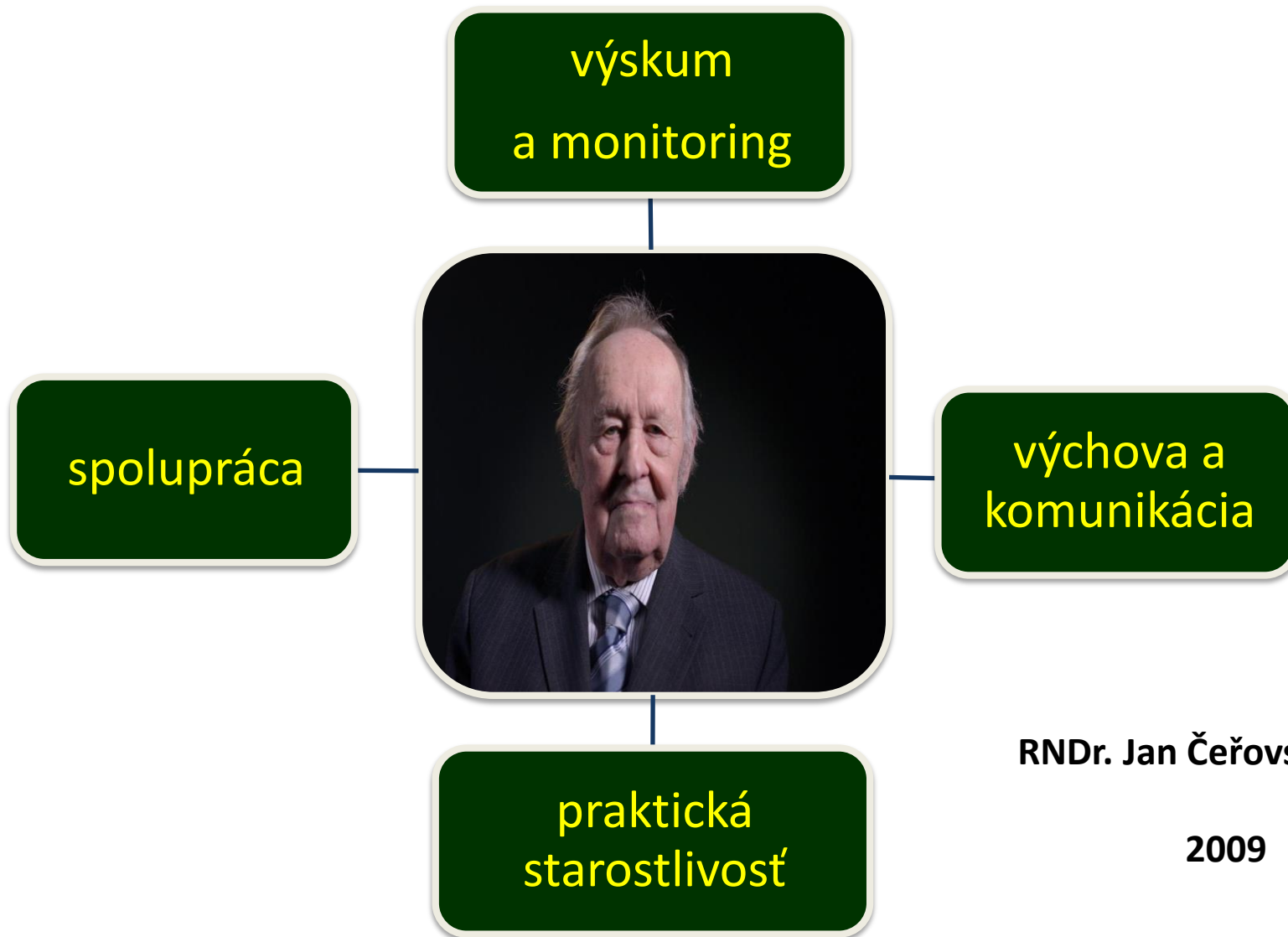
- 1) „romantické“ obdobie (1810 – 1880)
  - 2) obdobie „divočiny“ (1880 – 1950)
  - 3) konzervačné obdobie (1950 – 1980)
  - 4) obdobie starostlivosti (1980 – 1995)
  - 5) obdobie integrovaného prístupu (od 1995 – trvá)
- (PLESNÍK 2008, URBAN et al. 2015)

Ochrana prírody

- ✓ v poslednom období nevyjadruje len štátne inštitúcie ale vzhľadom na celosvetový trend aj občiansku spoločnosť a súkromný sektor
- ✓ aj v oblasti manažmentu chránených území a druhov existuje množstvo rozhodnutí, ktoré je potrebné realizovať, vrátane zodpovednosti

Ochrana prírody

RNDr. Jan Čeřovský, CSc.

2009

Vývoj prírody a krajiny

tri kategórie plôch v krajine (podľa LOŽEKA 2007):

- ✓ **prirodzené** – neovplyvnené ľudskými zásahmi,
- ✓ **vytvorené interakciou prírodných pochodov s ľudskými zásahmi** (polia, pasienky, hospodársky využívané lesy, záhrady a pod.),
- ✓ **denaturalizované, odprírodnené** – človek v nich silno potlačil vplyv prírody a vytvoril umelé prostredie (mestská a priemyselná zástavba, povrch komunikácií a pod.)

Vývoj přírody a krajiny

tri vývojové fázy krajiny (podľa LOŽEKA 2007):

✓ **přírodná** – prevažne plochy prírodného rázu,

Vývoj přírody a krajiny

tri vývojové fázy krajiny (podľa LOŽEKA 2007):

- ✓ **poľnohospodársko-pastierska** – polia, úhory, pasienky, intravilány stálych sídlisk, časti lesa narušené ťažbou dreva a pod.,
  - ✓ v posledných dekádach – nárast plôch mimo ekonomického záujmu – sukcesia – konečné štádium ???
- + oplotené objekty

Vývoj přírody a krajiny

tri vývojové fázy krajiny (podľa LOŽEKA 2007):

- ✓ **industrializovaná a urbanizovaná**, vrátane veľkých komunikácií – odprírodnené plochy – mestské a priemyselné komplexy

Dynamická ekológia

- ✓ jedným zo základných atribútov prirodzených ekologických systémov, je ich **dynamika**,
- ✓ prebiehajú v nich rôzne **štrukturálne zmeny** a **časopriestorové pohyby**, vyvolané množstvom rôznych vplyvov (napr. zmenou klímy, prísunom živín, zmenami biotických parametrov a pod.),

Dynamická ekológia

- ✓ v priebehu času sa **menia podmienky biotického i abiotického prostredia spontánne i náhodne** (environmentálna stochasticita), na čo musia reagovať dané (eko) systémy, ako aj jednotlivé organizmy, ktoré sa v nich vyskytujú

Dynamická ekológia

- ✓ **konečný stav ekosystému**, ktorý by sa dal zakonzervovať, **vlastne neexistuje**,
- ✓ pre **stabilitu prírodných systémov** je charakteristická **nelinearita** (nesúmerateľnosť príčin a následkov), ktorá značne obmedzuje prediktabilitu (predpovedateľnosť vývoja) prírodných systémov

Dynamická ekológia

- ✓ **ekosystémové procesy** prebiehajú v mnohých časových a priestorových mierkach, preto nie je možné určitý stav považovať za jediný možný a definitívny (napr. CARPENTER et al. 2001)

Dynamická ekológia

- ✓ tzv. **nerovnovážna paradigma** sa v súčasnosti odráža aj v teórii a praxi starostlivosti o ekosystémy,
- ✓ **príroda** je vnímaná ako **neustále plynúca mozaika biotopov**, ktorá sa nechová len deterministicky, ale necháva priestor náhodným procesom a katastrofickým posunom (VAČKÁŘ & PLESNÍK 2005, PICKETT et al. 2007, PLESNÍK 2018)

Manažment

- ✓ cieľom starostlivosti o prírodné ekosystémy (napr. lesy) nie je ani tak riadenie samovoľných procesov ako skôr regulácia zásahov človeka do nich – **chránime procesy, nie stav,**
- ✓ ľudia nie

Manažment

- ✓ sekundárne vytvorené ekosystémy – **chránime stav, nie procesy,**
- ✓ ľudia áno

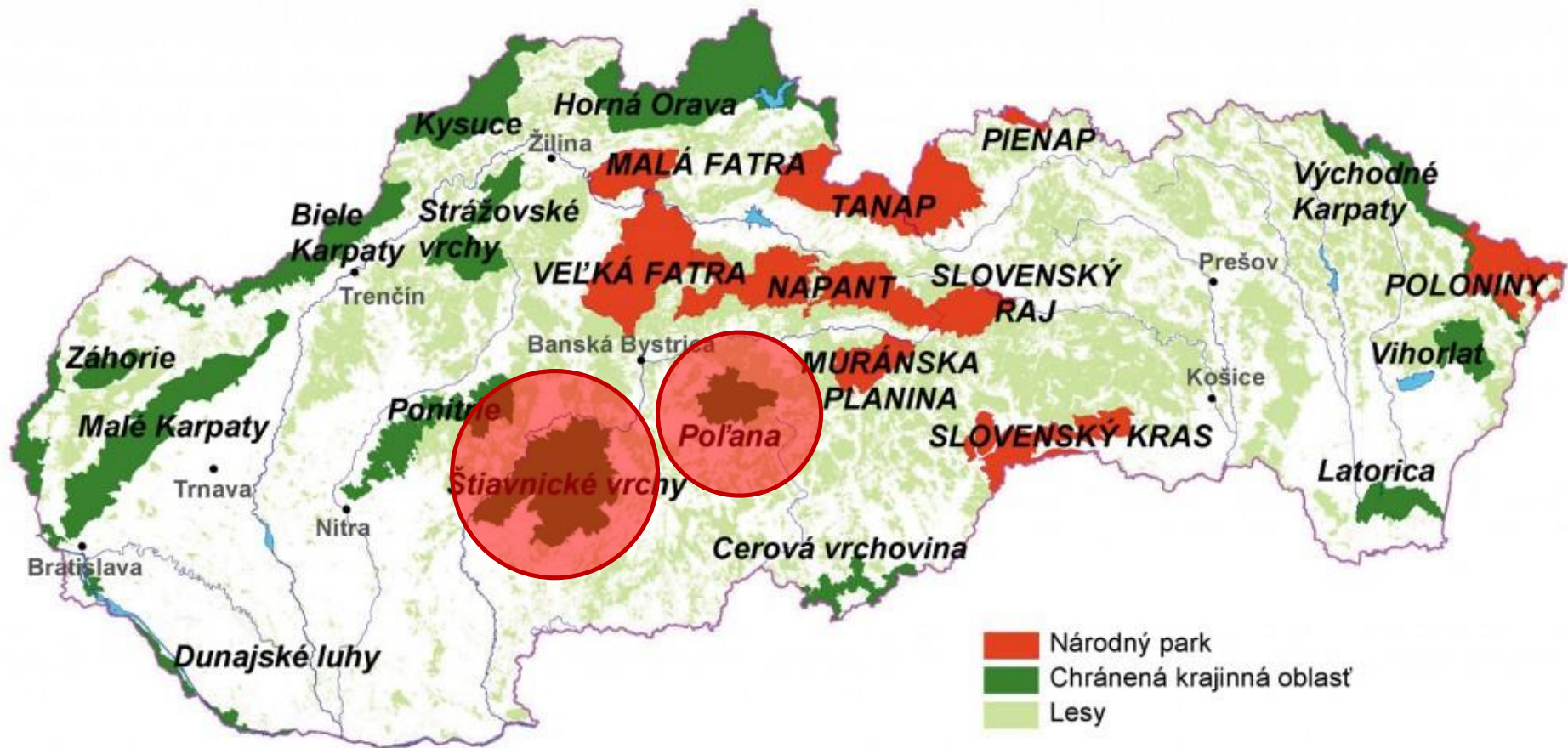
Dynamická ekológia

- ✓ **problém** – veľkosť daných území, aby v nich fungovali procesy (bezzásahové územia, divočinové územia...)

CHKO Poľana a Šiavnické vrchy

Chránená krajinná oblasť

Chránená krajinná oblasť

Rozsiahlejšie územie, spravidla s výmerou nad 1 000 ha, s rozptýlenými ekosystémami, významnými pre zachovanie biologickej rozmanitosti a ekologickej stability, s charakteristickým vzhľadom krajiny alebo so špecifickými formami historického osídlenia môže vláda Slovenskej republiky nariadením vyhlásiť za chránenú krajinnú oblasť.

§ 18 zákona NR SR 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny

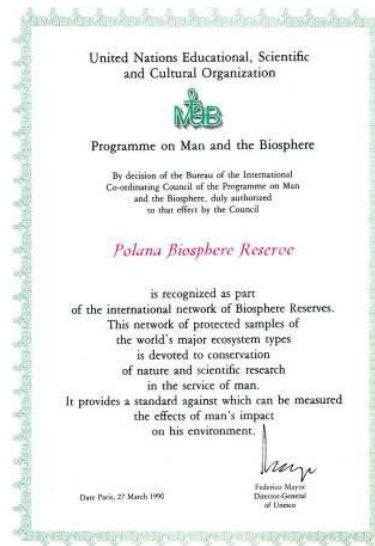
Protected Landscape / Seascape

Category V: Protected Landscape/Seascape

A protected area where the interaction of people and nature over time has produced an area of distinct character with significant ecological, biological, cultural and scenic value: and where safeguarding the integrity of this interaction is vital to protecting and sustaining the area and its associated nature conservation and other values.

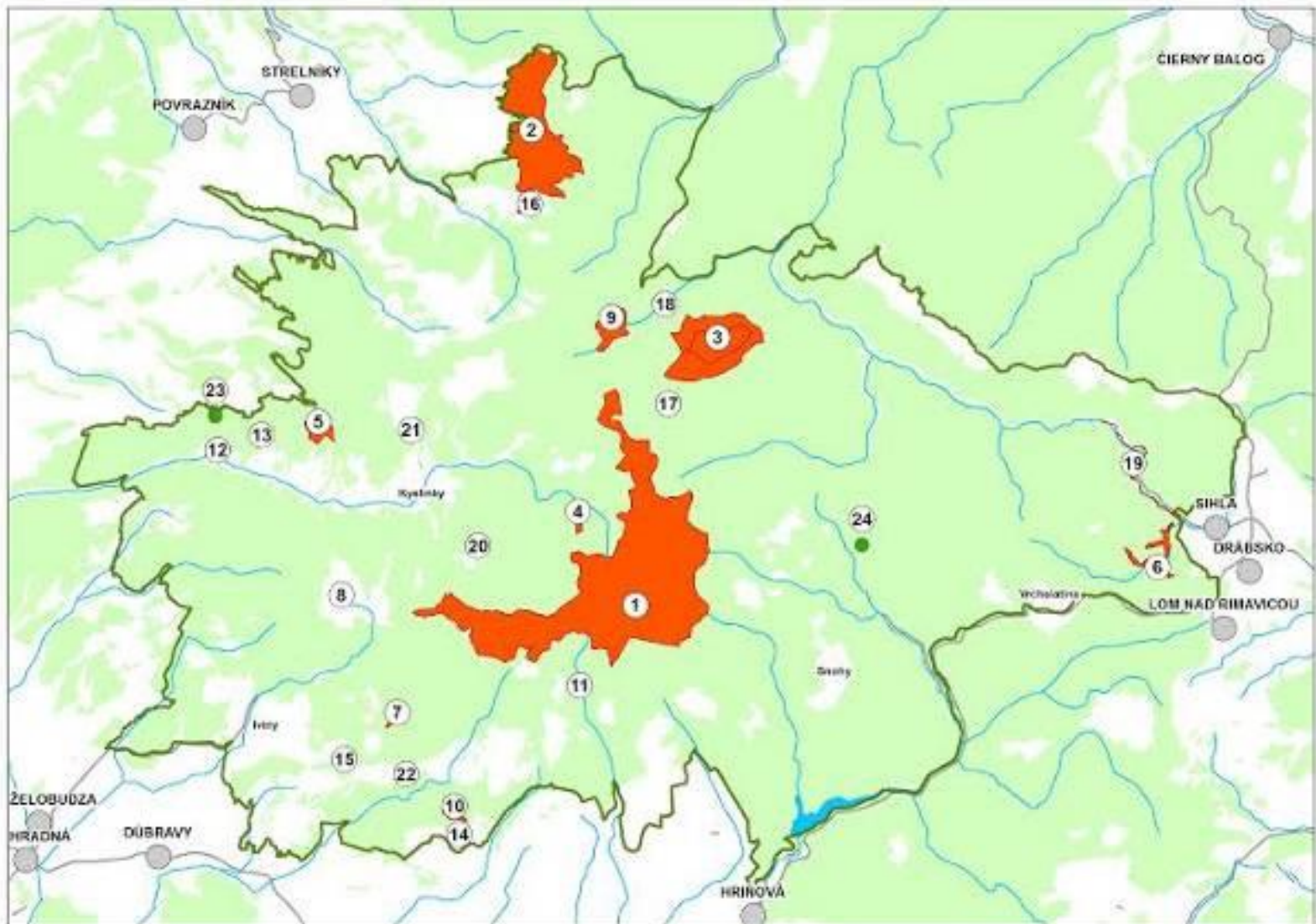
Poľana

- ✓ najvyššie sopečné pohorie Slovenska (1 457, 8 m),
- ✓ r. 1981 – vyhlásené za CHKO (súčasná výmera 20 079 ha),
- ✓ r. 1990 (27. marca) – zaradená do celosvetovej sústavy biosférických rezervácií (rezerv biosféry) UNESCO,

CHKO Poľana

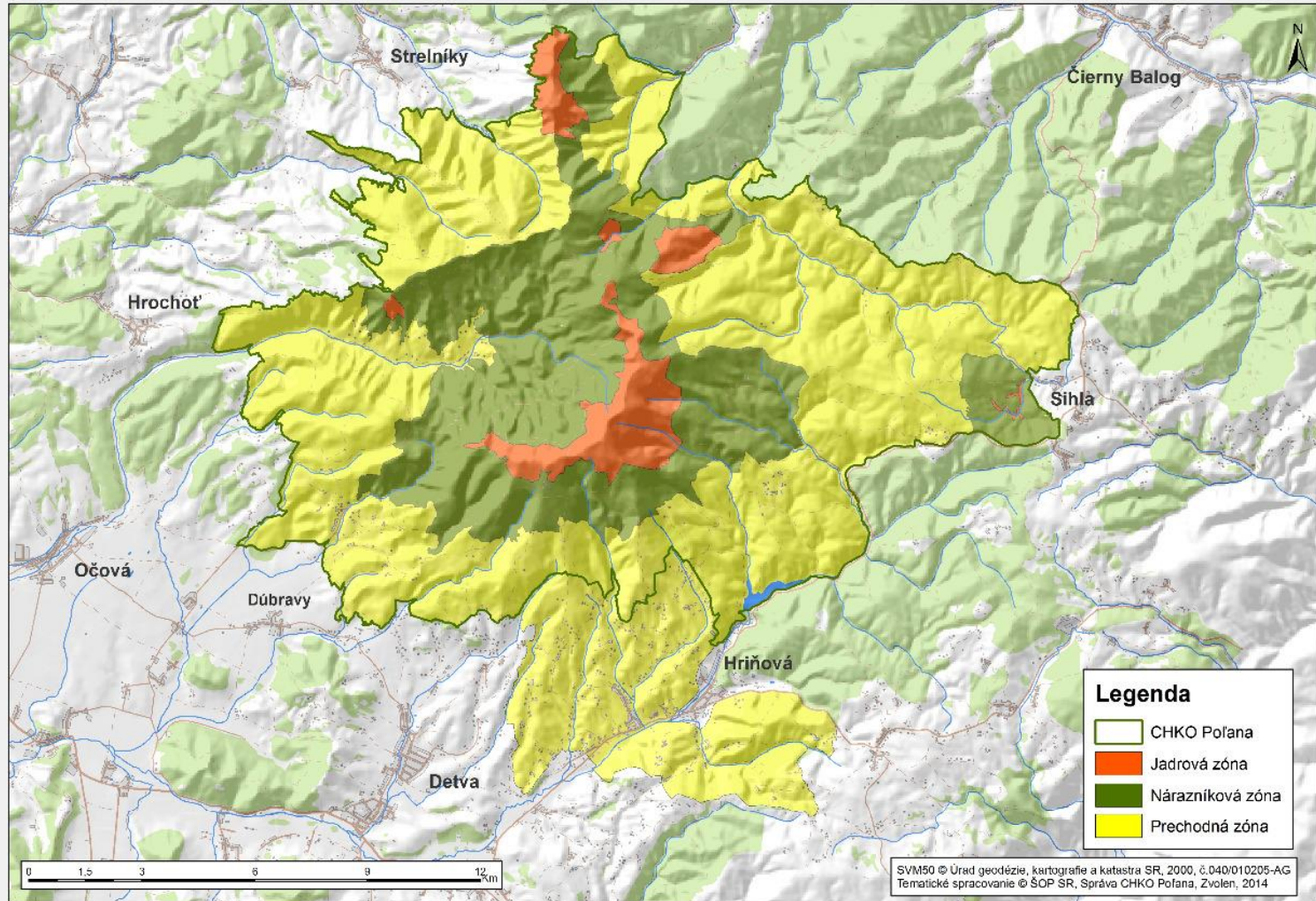
BR Poľana

BR Poľana

Biosférická rezervácia Poľana - zonácia územia

Štiavnické vrchy

- ✓ najväčšie sopečné pohorie Slovenska,
- ✓ r. 1979 – vyhlásené za CHKO, (súčasná výmera 77 630 ha),
- ✓ značne zmenená krajina,
- ✓ 65 % lesy,
- ✓ vodné nádrže (tajchy) 23

Manažment

- ✓ v chránených územiach – **integrovaný manažment chránených území** (*Integrated Protected Area Management, IPAM*) (GETZNER et al. 2010)
- ✓ zóny pre prírodu a zóny pre človeka

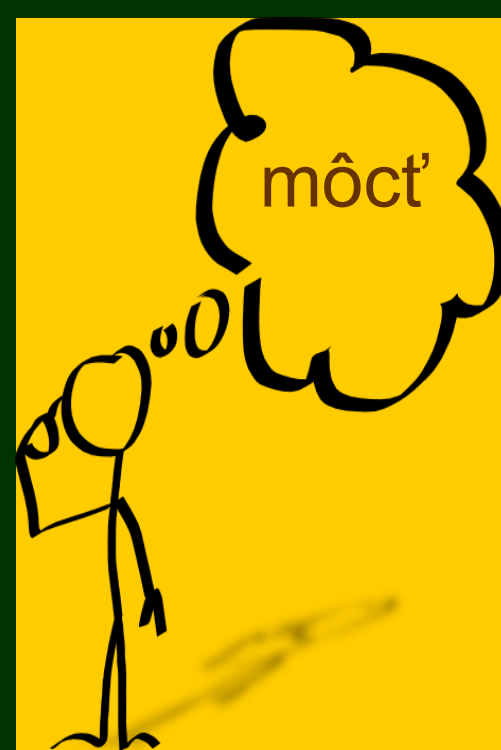
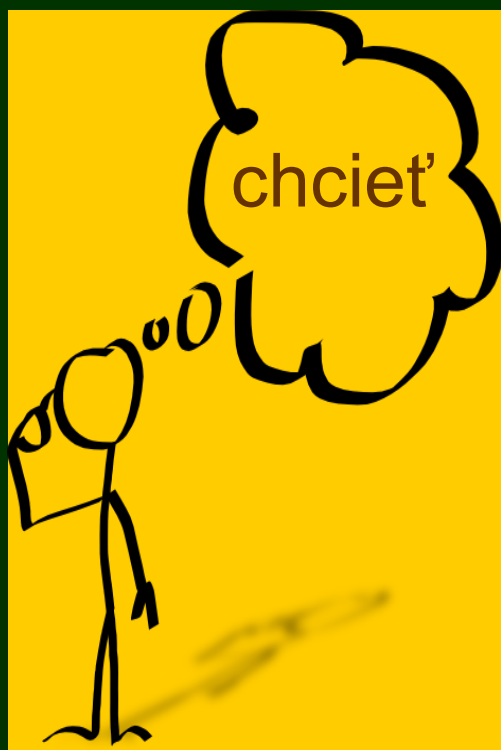

Manažment

- ✓ na štátnych pozemkoch – správa majetku štátu – organizácia ochrany prírody a krajiny

Efektivita ochrany prírody a krajiny

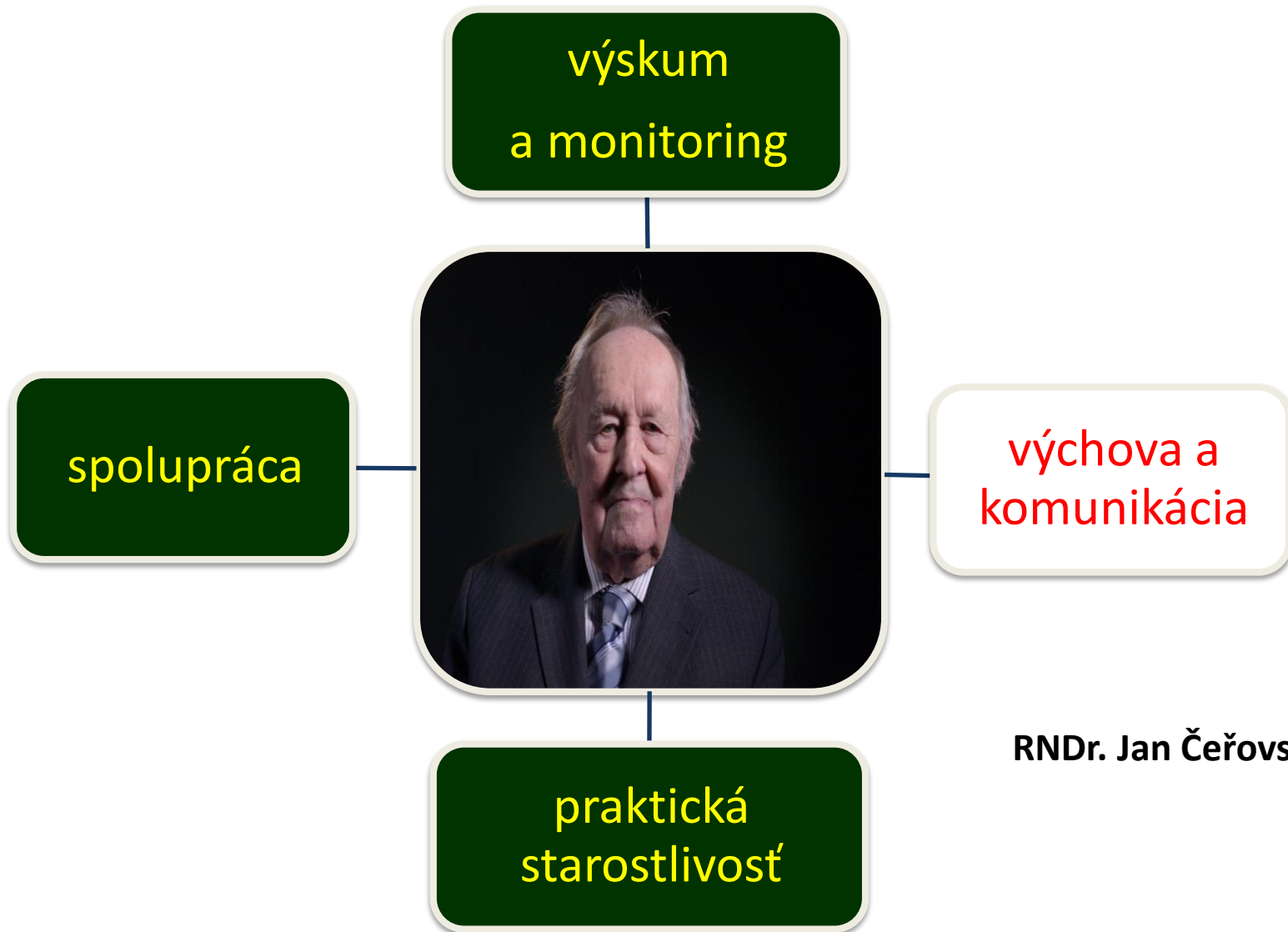

Chránit / nechránit ?

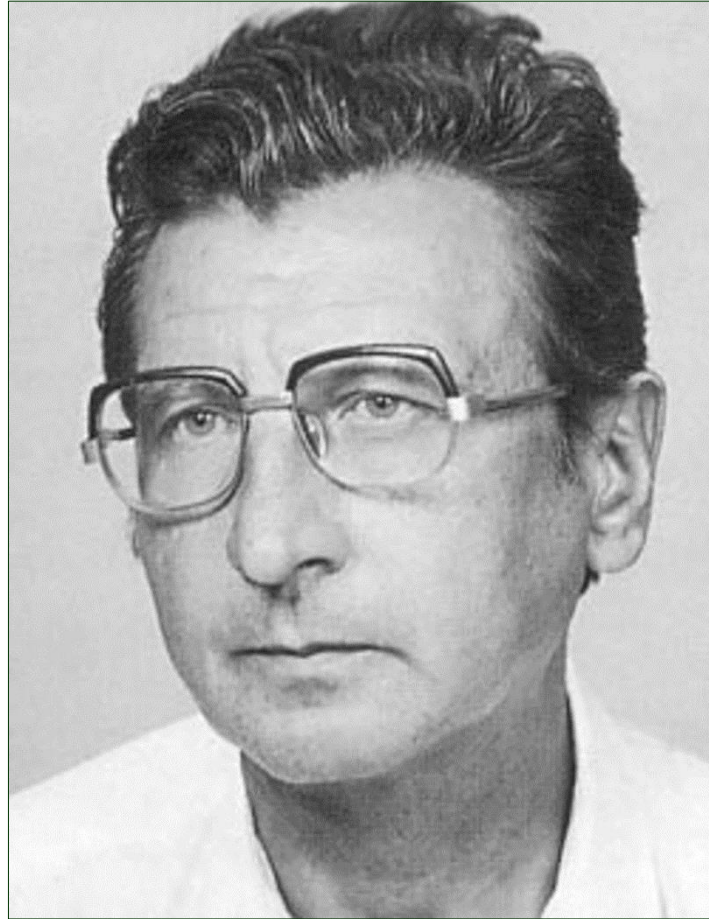

Ochrana prírody

RNDr. Jan Čeřovský, CSc.

Mikuláš Kováč (1934 – 1992)

Táto krajina

Táto krajina

pripomína babkinu truhlu:

Otvoríš ju a zrazu ti v srdci zavonia

materina dúška

suchý kvet lipy a majorán

Táto krajina

pripomína chrám:

Chorál o človeku

znie v nej bez prestania

Foto A. Trebuľa-Kečkár

Ďakujem za pozornosť

